M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref. 11466 / Ser. 1166

Title Samasacakra

1466

Incomplete

Samāsacakra

	:	:	: **Title**
	:	:	: Author
	:	:	: Editor
	:	:	: Year, Vols.
	:	:	: Publisher
1466	:	:	: Remarks

॥ अथसमासचक्रप्रारंभः॥ श्रीराम॥

श्रीगणेशायनमः ॥ समासचक्रप्रारंभः ॥ अथ बालबोधार्थं प्रयोगविधिः कथ्यते ॥ तत्रा
दौ कारकाणि ॥ कर्त्ता कर्म च करणं संप्रदानं तथैव च ॥ अपादानादिकरणमित्याहुः का
रकाणि षट् ॥ १ ॥ प्रथमांतं कर्त्ता ॥ द्वितीयांतं कर्म ॥ त्रितीयांतं करणं ॥ चतुर्थ्यंतं संप्रदा
नं ॥ पंचम्यंतमपादानं ॥ षष्ठ्यर्थः संबंधः ॥ सप्तम्यधिकरणं ॥ अथ प्रयोगविधिः ॥ तत्र
प्रयोगस्त्रिविधः ॥ कर्त्तरि प्रयोगः ॥ कर्मणि प्रयोगः ॥ भावि प्रयोगश्चेति ॥ कर्तरि प्र
योगो द्विविधः ॥ सकर्मकर्तरि प्रयोगः ॥ अकर्मकर्तरि प्रयोगश्चेति ॥ सकर्मकर्तरि
प्रयोगो यथा ॥ कृष्णो भक्तान्‌ रक्षति ॥ अकर्मकर्तरि प्रयोगो यथा ॥ कृष्णः स्तिष्ठ
कर्मणि प्रयोगो यथा ॥ विष्णुना प्रपंचः क्रियते ॥ भावि प्रयोगो यथा ॥ कृष्णेन स्थीयते
॥ कर्तरि प्रथमा चेस्यात्कर्मणि द्वितिया तथा ॥ उक्तः कर्तप्रयोयं गौयथा धातुः स्तथाप
दं ॥ २ ॥ कर्तरिस्यात्रितीया च कर्मणी प्रथमा तथा ॥ उक्तः कर्तप्रयोगोयं यथा धातु
स्तथापदं ॥ ३ ॥ अथ समासविधिः ॥ श्लोकाः समासा संक्षेपा दृष्टाविंशतिधा पुनः ॥ नित्या
नित्यत्वयोगेन लुगलुकत्वेन च तद्द्विधा ॥ ४ ॥ तत्राष्टधा तत्पुरुषः सप्तधा कर्मधारयः ॥
सप्तध च बहुव्रीहिर्द्विगुराभाषितो द्विधा ॥ ५ ॥ द्वंद्वः चतुर्विधो ज्ञेयो व्ययीभावो द्विधा मतः ॥
तेषां पुनः समासानां प्राधान्यं स्याच्चतुर्विधं ॥ ६ ॥ चकार बहुलो द्वंद्वोस चासौ कर्मधारयः ॥ य

सा

द्वंद्वोपि द्विविधो ज्ञेयो

समा०

२ स्यये षां बहुव्रीहीः शेषः तत्पुरुषस्मृतः ॥ ७ ॥ पूर्वपदार्थप्रधानो व्ययीभावः ॥ उत्तरपदार्थप्रधा
नो तत्पुरुषः ॥ अन्यपदार्थप्रधानो बहुव्रीहिः ॥ उभयपदार्थप्रधानो द्वंद्वः ॥ तत्र तत्पुरुषो
यथा ॥ प्रथमातत्पुरुषो ॥ द्वितीयातत्पुरुषः ॥ तृतीयातत्पुरुषः ॥ चतुर्थीतत्पुरुषः ॥ पंच
मीतत्पुरुषः ॥ षष्ठीतत्पुरुषः ॥ सप्तमीतत्पुरुषो नयतत्पुरुषः श्चेति ॥ प्रथमातत्पुरु
षो यथा ॥ अर्धं पिप्पल्याः अर्धपिपलि ॥ अर्धं कोशातक्याः अर्धकोशातकि ॥ द्वितीया
तत्पुरुषो यथा ॥ कृष्णां श्रीतः कृष्णाश्रितः ॥ कांतारमतितः कातारातीतः ॥ त्रितीया
तत्पुरुषो यथा ॥ मासेन पूर्वं मासपूर्वं ॥ शंकुलया खंडः शंकुलाखंडः ॥ चतुर्थीतत्पुरु
कुंडायक्षारूयुपदारु ॥ कुंडलाय हिरण्यं कुंडलहिरण्य ॥

स० ... रघमानपूर्वपदो यथा ॥ मेघइव श्यामः मेघश्यामः ॥ चंद्र इव मुखं चंद्रमुखं ॥

३ खसुची श्चवेश्या ... रर्पा: खसुचिः ॥ विशेषणोभयपदो यथा ॥ सीतं च तत् उष्णं च सीतोष्णं
॥ उपमानोत्तरपदो यथा ॥ नरः सिंह इव नरसिंहः ॥ पुरुषः व्याघ्र इव पुरुषव्याघ्रः ॥ संभावना
पूर्वपदो यथा ॥ गुण इति बुद्धिः गुणबुद्धिः ॥ पुत्र इति ग्रहणं पुत्रग्रहणं ॥ अवधा ... रणपूर्वपदो
यथा ॥ विद्यैव धनं विद्याधनं सुहृत् तमे ... बंधुः सुहृतबंधुः ॥ अथ बहुव्रीहिः ॥ द्विपद बहु
पद संख्योत्त ... पद संख्योभयपद सह पूर्वपद व्यतिहरलक्षणे श्चेति ॥ द्विपदो यथा शु
क्लः पटो यस्य सः शुक्लपटो द्विजः ॥ बहुपदो यथा पराक्रमेण उपार्जिता संपदो येस्ते परा
क्रमोपार्जितसंपदः ॥ राजानः ॥ संख्योत्तरपदो यथा समिपे दशा नाम्न पदशा समीपे विं २

दिगं

पंचमीतत्पुरुषोयथा ॥

यं ॥ सिंहाद्भयंसिंहभयं ॥ चोरात्भीतिः चोरभितिः ॥ षष्टीतत्पुरुषोयथा ॥ वृक्षस्यफ
लंवृक्षफलं ॥ नगस्यमूलंनगमूलं ॥ सप्तमीतत्पुरुषोयथा ॥ अक्षेषुशौंडः अक्षशौंडः
कुशलः तेषुकुशलः तेकुशलः ॥ नयतत्पुरुषोयथा ॥ नब्राह्मणः अब्राह्मणः ॥ अश्वोन
भवतित्यनश्वः ॥ अथकर्मधारयः ॥ विशेषणपूर्वपदविशेष्यपुर्वपदं ॥ विशेषणोभ
यपदउपमानपूर्वपद उपमानोत्तरपदसंभावनापूर्वपद अवधारणपूर्वपदश्चे
ति ॥ विशेषणपुर्वपदोयथा कृष्णाःश्चासौसर्पश्चकृष्णासर्पः ॥ नवाचसोलताच
नवलतानि ॥ उत्पलंचनीलोत्पलं ॥ विशेष्यपुर्वपदोयथा ॥ वैय्याकर्णःश्चासौ